

# Горан Каузларић

Независни истраживач

DOI 10.5937/kultura2276131K

УДК 316.324.8:316.722(100)

316.75:330.831.8

прегледни рад

## УПРАВЉАЊЕ МОРАЛНОМ ПАНИКОМ – О НЕОЛИБЕРАЛИСТИЧКОЈ УПОТРЕБИ „КУЛТУРНИХ РАТОВА”

**Сажетак:** Оно што се обично сматра 'културним ратовима', све више одређује online и offline амбијент, посебно након почетка COVID-19 пандемије, праћене таласима, интернетом појачане, моралне панике. У овом раду, међутим, настојимо да схватимо интензивирање моралне панике не само као феномен који зависи од расиламсавања online страхова, начина на који digital natives или baby boom генерација користе интернет, или буђења tzv. популизма, већ као динамику која произилази из неолибералистичке полијтике. Уместо схватања да је тренутни зајављив амбијент производ 'кризе неолибералног консензуса', овај чланак, на примеру САД, показује да се културни ратови не тичу само културе, већ неолибералних циљева, у овом случају, пројекта приватизације школе.

**Кључне речи:** морална паника, културни рат, генерација Y/Z, неолиберализам, критичка теорија расе, екстремна десница, основно школство

Период након почетка Велике рецесије (око 2008) био је окарактерисан извесним међународним ентузијазмом и фокусом на економска питања, чак помаком у класној свести на Западу који се читао или конституисао кроз покрете какви су били *Осиру* и Студентски покрет за јавно финансирано школство, или међународна пажња усмерена ка (грчком) отпору диктатури капитала. Данас смо пак сведоци још јачег ауторитаризма, након неуспеха тих покушаја, али и пресељења популарних сентимената ка ономе што се обично назива „културним ратовима”. То је, наравно, врло једнодимензионална констатација, јер испод површине тих „културних ратова” у центру светског система (пре свега у САД одакле израз „културни рат”<sup>1</sup> и долази) и даље бујају разноврне врсте класног

<sup>1</sup> Термин је увео Џејмс Хантер [James Hunter]. Ми га користимо уз ограде, јер то је категорија која вештачки повлачи границу између политичких и културних питања, док тврди да је у току „културни рат”, служи и као полука за покретање моралне панике, што ћемо кроз овај рад и показати.

организовања и отпора.<sup>2</sup> По различитим мерењима у САД, *digital natives* генерације (Y и Z) разликују се од својих *baby boom* и X родитеља, између осталог, по томе што су много наклоњеније социјализму. Штавише, и сами културни ратови – као и дискурси о њима – стоје управо у функцији опструкције ширења те нове свести. Да би то постало јасно довољно је приметити да се главнина „културних ратова” у САД тиче моралне панике око наводног културног *марксизма*<sup>3</sup> у свим порам друштва, што данас фигурира као вид макартизма. Тај мејнстрим наратив надовезује се и на феномен који је у САД постао познат као *woke-washing* и *woke capitalism* – тежња предузећа да апелују на тзв. *woke*<sup>4</sup> сентимент повезан с расним и родним темама, у сврху односа с миленијалцима. Феномен различитих *washing*-а – *pink-washing*, *green-washing* – кроз које предузећа замагљују деструктивне праксе, промовишући прогресивне теме, није нов. Ипак, укључење тела за PR и маркетинг у културне ратове јесте се појачало, данас и као одбрана од покушаја синдикализације, јер компаније теже да се представе као „борци за угрожене”, а да притом никако не угрозе профит, док истовремено спроводе антисиндикалне акције.<sup>5</sup> Десни тинк тенкови искористили су те развике за имплементацију свог наратива који представља Републиканску странку – једну од две милијардерске партије – као „радничку опцију”, која се, наводно, супротставља *woke* предузећима и медијском капиталу који, наводно, има либералну/марксистичку<sup>6</sup> агенду и заобилазним путем жели да „уништи Америку”. Према овој пропагандној причи, након што марксизам није успео да мобилише радничку класу која је у САД „била задовољна”, прешао је на подваљивање „тоталитаризма” путем апеловања на мањине.

Иако је јасно да су ови и слични наративи класна борба другим средствима ипак, након каскаде догађаја: од Доналда Трампа<sup>7</sup>, преко отпора расно заснованој

2 Радничка класа САД је атомизована. Ипак, напори ка синдикализацији, комешања око Бернија Сандерса, оживљавање Демократских социјалиста Америке, занимање за историју радничког покрета, социјализам у јавном дискурсу, мали раст независних медија, конституишу извесну промену.

3 То се јавља у разним облицима попут „културног социјализма” или „постмодерног марксизма”, јер израз „културни марксизам” потиче од фашистичке теорије завере која се тиче Франкфуртске школе критичке теорије друштва као групе Јевреја који су наводно смерали да униште Запад кроз културу и вредности. Терминологије се свакако сливају у шири дискурс који игра горепоменуту улогу.

4 *Stay Woke* је фраза из афроамеричког жаргона, коришћена још тридесетих да означи свест о питањима која погађају црну популацију, док ју је *Black Lives Matter* популаризовао као *hashtag* током нерета 2014. Реч *woke* је, међутим, присвојена као полупежоративан синоним за тзв. политичку коректност. Такво присвајање се чини неумесним, па израз *woke* у овом чланку такође користимо уз оградe.

5 Дobar пример је *Amazon*, оптужен за *woke-washing* и уједно муштерија предузећа за разбијање синдикалног отпора из мреже Чарлса Коха. Fang, L. *Amazon Hired Koch-Backed Anti-Union Consultant to Fight Alabama Warehouse Organizing*, 10. February 2021, 17. May 2022, <https://theintercept.com/2021/02/10/amazon-alabama-union-busting-koch/>.

6 То се у екстремно десној имагинацији стапа у исту ствар, што је израз тежње да се либералне идеје попут „мултикултурализма” представе као „опасни марксизам”, а марксизам као „антинародан”.

7 Mladenović, N. (2019) The Bias of Mediatization: Utopia in Charlottesville, *Mediatization Studies* No. 3, Lublin: UMCS, pp. 69–81.

полицијској репресији у САД, до избегличке и здравствене кризе, западни свет се јесте пробудио у другачијем амбијенту који јесте окарактерисан експлозијом идентитетских поларизација и моралних паника: од повратка *satanic panic*<sup>8</sup> тематике, кроз страх од злостављања (и конзумирања) деце од стране елита, повезане са успоном конспиритуалних токова и *QAnon*<sup>9</sup> покрета који је еманирао са веб-сајта *4chan*, до „магијских ратова“ Инстаграм вештица које су масовно „бациле чини“ на Трампа, и магијских одбрамбених трупа.<sup>10</sup> Од приче о преосетљивим лењим миленијалцима која разорно искуство неолиберализације и рецесија преображава у морални или психолошки проблем, до *OK boomer* одговора који еколошку катастрофу и неспособност да се она спречи – што је условљено природом капитализма – сваљује на грбачу *baby boom* генерације. Од *alt-right* фашистичких интернет похода до „културе отказивања“ (*cancel culture*) и моралне панике око ње.

Добар део актуелних „културних ратова“ тиче се управо постмодерне либералне<sup>11</sup> опсесије културом и језиком, која се од стране ништа мање постмодерне деснице тумачи као „тоталитаризам“. Израз култура отказивања настоји да обухвати интернет феномен где се, услед чина или изјаве, неко затекне усред спирале реакција и позива на „отказивање“, а што понекад резултује отказом или сличним проблемима.<sup>12</sup> Док се често проглашава да су извор тога миленијалци који се понашају као морална полиција ту је заправо реч о динамици капитализма; међудејству 1) политичке беспомоћности атомизованих индивидуа, што се *симболички* надомешћује на интернету; 2) друштвених мрежа чији се пословни модел заснива на афективној архитектури која генерише сукобе и 3) чињенице да предузећа, била она либерална или конзервативна, имају право да уцењују, цензуришу,

8 „Сатанска паника“, један од најчувенијих примера моралне панике, тичала се таласа страха у САД око наводног масовног злостављања деце од стране „сатаниста“. До деведесетих је постала светски феномен.

9 „Конспиритуалност“ је мешавина теорија завере и *New Age* идеја. *QAnon* је покрет/тренд концентрисан у САД, који окупља екстремно десне, *New Age* и евангелистичке групе око миленаристичког очекивања и види месијанску фигуру у Трампу, а који је одиграо улогу у упаду у зграду Капитол 2021. године. За њега је одређујућа и идеја да (демократске) елите конзумирају супстанцу адренохром из дечије крви.

10 Asprem, E. (2020) *The Magical Theory of Politics: Memes, Magic, and the Enchantment of Social Forces in the American Magic War*, *Nova Religio* No. 23 (4), Oakland: University of California Press, pp. 15–42.

11 Изразе „либерализам“ и „либерално“ користимо у значењу које они имају у САД.

12 Често се води расправа да ли култура отказивања постоји, будући да већина јавних фигура које тврде да су „отказане“ заправо неометано наставља каријеру. Критике отказивања коришћене су и за нормализацију дискурса екстремне деснице, под изговором слободе говора, док се тај мутан појам користи и да се нешто дискредитује као културни рат, нпр. да се изједначе појаве попут расправе да ли *M&M* бомбона треба да носи штикле, са нпр. настојањима жена да се малтретирање на радном месту учини видљивијим и стога лакше спречивим. Ако отказивање има моћ ућуткивања, треба се питати и зашто смо сведоци нормализације фашизма, а треба размотрити и нову буржоаску анксиозност око „ирационалности руља“ (Гистав Ле Бон [Gustave Le Bon]), идеје развијене у одговору на револуције 1848. и Париску комууну.

живљавају се и деле отказе, што је, са „културом отказивања” или без ње, свакодневица већине запослених, посебно када покушају да се синдикално или политички организују. Ни раднички покрет који се у САД можда опоравља није имун (посебно у доба интернета) на лошу психосоцијалну динамику или на индивидуално испољавање правоверности на штету масовне политике, што је критиковано управо из социјалистичког угла.<sup>13</sup> Култура отказивања је тренутно, међутим, много јача на страни деснице, која је моралну панику око културе отказивања и „културног марксизма” успешно преточила у моралну панику око „критичке теорије расе” (КТР).<sup>14</sup> Кроз тај преокрет, где десница усваја „либералну психологију фрагилне жртве”, над којом се до јуче згражавала, САД се нашла усред политички фабриковане ситуације која је резултовала забрањивањем књига у школским библиотекама и таласом закона који забрањују КТР, тј. помињање неодређеног скупа појмова у школама.<sup>15</sup>

## ПРОБЛЕМ

Такозвани културни ратови су обично схваћени као развици укоревани у екстремним ћошковима политичког живота, услед чега се и њихова савремена пролиферација тумачи у кључу кризе „центристичке политике”, тј. кроз схватање о „пропадању неолибералног консензуса”, који је обележио оквирно последњих 45 година, а симптом чега је и успон десног популизма. Склони смо да верујемо да културна померања која утичу на физиономију политике, потичу од слабо дефинисаних појава које су се с маргина политичког живота помериле ка његовом центру, било да као страшило бирамо фашистички подмладак који „тролује” или „хистеричне” политике идентитета миленијалаца. Циљ овог рада је да ту представу доведе у питање, односно, да размотри *саму неолибералистичку теорију* не као пасивну, прећутну идеолошку позадину или консензус који пропада, већ као живог и здравог *активне теорије*<sup>16</sup> *субјекта који се налази у самом центру данашњих културних радова и сирала моралне њанике.*

Неолиберализам је чинилац друштвеног поретка који је или 1) сасвим искључен из расправе о културним ратовима, тј. схваћен као економска доктрина коју

13 Burgis, B. (2021) *Canceling Comedians While the World Burns*, Winchester: Zero Books.

14 КТР (*critical race theory/CRT*) је ознака за школу критичких правних студија која се повезује са ауторима и ауторкама као што су Кимберли Креншо [Kimberlé Crenshaw] или Дерик Бел [Derrick Bell]. За увид у дискурс око КТР види нпр. овај прилог: <https://video.foxnews.com/v/6301764794001#sp=show-clips>.

15 Свакоме ко иоле познаје историју америчког конзервативизма јасно је да ово и није преокрет, будући да је својство тог покрета (који у стварности доминира) инсистирање да је он мала и угрожена група под опсадом, тј. *пумљење жриве*. За талас закона види: Schwartz, S. Education Week, 11. June 2021, 18. May 2022, <https://www.edweek.org/policy-politics/map-where-critical-race-theory-is-under-attack/2021/06>.

16 Под изразом „метаполитика” мислимо на активности усмерене на промену опсега прихватљивости.

обе стране у рату прећутно прихватају, или је 2) схваћен као једна страна у рату – страна глобализма, политичке коректности, технократије, радикалног центра, чему се, затим, као негација свега неолибералног супротстављају појмови какви су популизам и нова десница. Та представа је идеологизована и нема превише везе с природом стварног неолиберализма, па зато и не доприноси разумевању улоге коју он игра у данашњим културним борбама. Баш зато ћемо настојати да покажемо да неолиберализам није „економска доктрина”, већ метаполитички покрет, итекако заинтересован и за културна питања, а чије присуство у данашњој медијатизованој јавној сфери одлучујуће утиче на интензитет, координате и резултате културних ратова. Као активан метаполитички субјект, неолибералистички мисаони колектив (НМК)<sup>17</sup> користи моралну панику, тако што потпирује, усмерава и, у извесној мери, генерише културне ратове, наступајући притом, и више него често, баш с позиција екстремне деснице. Видећемо да данашња дешавања још увек нису симптом краја неолиберализма, већ својство неолибералистичког покрета од његових зачетака. То ћемо учинити кроз нагласак на актуелној моралној паници око КТР, питајући се о месту и улози неолиберализма у њој. Видећемо да НМК свесно стимулише културне ратове зарад разарања институција. У случају актуелних таласа панике, у циљу *приватизације основног образовања* тј. напада на институцију школе и епистему која је подупире.

## ПОЈАМ МОРАЛНЕ ПАНИКЕ

Наспрам данас честог вулгаризујућег (психологизујућег) изједначавања моралне панике са идеолошким појмом „масовне хистерије”, значење тог концепта разрађиваног од стране социолога попут Стенлија Коена [Stanley Cohen]<sup>18</sup> и Кенета Томпсона [Kenneth Thompson]<sup>19</sup> те бирмингемских студија културе, тиче се друштвено-политичке динамике која спирално ескалира. Морална паника се односи на ситуацију где процес настајања распрострањене забринутости око неког питања бива појачан или усмерен међудејством интересних група, трустова мозга, моралних предузетника, тврдњи индивидуа, медија, мњења, власти и политичара. Као таква, она подразумева ирационалан или преувеличан страх око постојећих или измишљених питања и појава, али који има веома конкретне и стварне последице тј. разрешава се кроз законе, полицијску репресију, појачање контроле и регулација, позиве на повратак „традиционалним вредностима”, другим речима, бива политички инструментализован. Моралне панике окрећу се

17 За историографије неолибералистичког мисаоног колектива види: Mirowski, P. (2014) *Never let a Serious Crisis go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown*, London: Verso; Mirowski, P. & Plehwe, D. eds. (2009) *The Road from Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*. London: Harvard University Press.

18 Cohen, S. (2002) *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*, London: Routledge.

19 Thompson, K. (2005) *Moral Panics*, London: Routledge.

око конструкције „народних ђавола” – злих особа или група које су опажене као претња не нечему свакодневном или обичном, већ „нечему што се сматра светим или фундаменталним за друштво”, тј. „самом друштвеном поретку или идеализованом (’идеолошком’) схватању неког његовог дела”.<sup>20</sup> Конструисање ђавола функционише као реификација, тј. замењује разумевање сложених друштвених односа лако појмљивом фигуром непријатеља. То резултује поларизацијама и јаким осећањима праведности која је, баш као и страх, лако политички употребити.

Морална паника се користи за спровођење изузетно широких политичких акција, попут економских напада на огромне групе, као што су радничка класа или жене, рецимо у случају моралне панике око дијаболичне фигуре „краљице социјалне помоћи” (*welfare queen*)<sup>21</sup>, коју је Роналд Реган користио у председничкој кампањи, а која је наставила да игра улогу митског злог бића у позадини како републиканских, тако и (почев бар од Била Клинтона) демократских напора да се социјална помоћ постепено укине. Често, ђаволи су мутно дефинисани, што олакшава протурање агенде. Један недавно актуелан пример је „Антифа”, неодређена формација која је од стране Трампове администрације наративно произведена у анархистичку силу која наводно стоји иза побуна провоцираних убиством Џорџа Флојда, уз позив да се Антифа класификује као терористичка група.<sup>22</sup> Вероватно најдословнији пример народних ђавола је баш дехуманизована представа о елитама, коју су конспиритуални токови пустили у оптицај, кроз коју се растућа свест о недмократској природи привредног и политичког поретка усклађује с владајућим интересима.<sup>23</sup>

## МОЈ ЖИВОТ У ШУМИ ДУХОВА

На веома сличан начин и тзв. критичка теорија расе данас у САД фигурира као идеалан „мутни ђаво”. Настала седамдесетих као варијанта критичких правних студија, за ширу академију, а камоли за генерално мњење, прилично опскурне академске струје која примењује аналитичке оквире критичке теорије на правне проблеме (често у намери да покаже да неутрални закони помажу репродукцију расизма), КТР је на снажном таласу панике у САД избила у сам центар националне пажње. Иако се на КТР понекад гледа као на покрет због активистичке димензије, то је заправо хетероген скуп студија са хетерогеним узорима.<sup>24</sup> Чим

20 Исто, стр. 8.

21 Реган се ухватио конкретне особе – Линде Тејлор [Linda Taylor] која је примала помоћ под више имена.

22 Будући да није јасно шта је тачно Антифа, реч је о настојању да се побуна гуши одрешеним рукама за оптужнице за тероризам, али и о профашистичкој агенди криминализације антифашизма. Доступно на: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-resolution/279>.

23 У дехуманизоване представе о елитама више него често умеће се идеја да су на власти комунисти. Нешто слично је присутно код нас као идеја да је на власти Удба. Популаран случај дословне алијенације је наратив који је увео Дејвид Ајк [David Icke], по коме је на власти ванземаљска раса рептила.

24 Рецимо, од Макса Вебера или Франкфуртске школе, преко постколонијалне теорије или Дериде [Derrida], па до Ду Бојса [Du Bois].

се удаљимо од радова уске групе оснивачких фигура, постаје немогуће утврдити да ли је нешто адекватно описати као КТР, што ту ознаку чини идеалним материјалом за конструисање ђавола. Ми се овде не можемо бавити овом облашћу, али треба рећи да се њен развој не разликује од судбине свих критичких академских дисциплина након пораза радничке класе од осамдесетих или деведесетих година на овамо. С почетка осамдесетих неке од тих студија су биле под извесним утицајем марксизма, тј. полазиле су од схватања да је раса културна конструкција која се качи за небитне разлике у изгледу људи, али која је неодвојива од своје материјалне друштвене базе, па борба против расизма значи класну борбу. Међутим, у корак с постмодернизмом, тј. културним обртом, наслеђе тих студија развило се у смеру наглашавања флуидних конструкција идентитета кроз дискурс, афекте или ставове људи, а не у смеру анализе проблема улоге расизма у капитализму и немогућности црне еманципације мимо опште еманципације, што су биле раније теме црног радикализма.

Кад се данас израз КТР у рату користи, заправо се не мисли на КТР, већ се тиме под исти кишобран гурају међусобно супротстављене појаве попут марксизма и општег либералног антирасизма<sup>25</sup>, за који се расизам крије у гестовима, језику, неосвешћеним привилегијама. Тај став није просто нетачан, али његова консеквенца је и закључак да је то *извор* расизма који се тиме претвара у културно-психолошки проблем, па борба против њега није ствар класних савеза већ тренинга сензитивности, образовања и интроспекције белих људи, пракси које у САД јесу присутне у предузећима и школама, посебно након неуспеха масовног покрета, те тактичког усвајања *Black Lives Matter* тематике од стране либералних елита. Од 2020. године, међутим, десница је у САД организовала моралну панику која у поменутих либералним програмима види КТР која наводно покушава да у школе uvede „токсичну комбинацију марксизма и расизма“. Притом, КТР се и не предаје у основним школама већ на вишим нивоима правних факултета.

Терапеутски моралистички антирасизам у САД, који се бави ефектима расизма, али не и структурама које га чине могућим и дају му функцију, уме да прерасте у некакве праксе духовног кајања и самопомоћи у складу са културном логицом неолиберализованог друштва.<sup>26</sup> Притом, окидач за црвени страх око КТР био је и Пројекат 1619, проширено издање мејнстрим продемократског листа *New York Times*, које смешта робовласништво и црну борбу против њега у центар националног наратива САД. Другим речима, оно што десница проглашава марксизмом

25 Нпр. антирасизма Робин ди Анђело (Robin DiAngelo). КТР је дакле замена за „културни марксизам“.

26 Симболичко испољавање жеље белих људи да не буду расисти боље је од расизма као идентитета, али оно води диверзитету елите и бољим манирима, док оставља масу црног становништва у старим условима, или пак ка појавама попут црног председника истовремено са експлозијом расног насиља полиције (да не улазимо у убијање „обојених“ дроновима, Обамину иновацију). Сем тога, елитна политика различитости која не може да адресира класне разлике може да резултује само оним што све више и карактерише САД – десном реакцијом која комбинује расизам и антиелитни сентимент.

се – као и сама та десница – заправо добро комбинује с неолиберализмом. Уз то, један од главних актера у културном рату је троцкистички *World Socialist Web Site*, који води кампању против Пројекта 1619 и организује интервјуе са ауторкама и ауторима који се баве Америчком револуцијом и реконструкцијом, а који Пројекат 1619 критикују за грешке у економској историји робовласништва, морализацију расизма, *woke-washing* Демократске странке, чак за унос раскола у радничку класу, или за оно што се све чешће назива расним редукционизмом.<sup>27</sup>

Расправа на *WSWS* тиче се између осталог схватања да Никол Хана-Џоунс [Nikole Hannah-Jones], око чијег се уводног есеја у Пројекат 1619 препуцавања најчешће и воде, „кривотвори историју”, због њене тврдње да је Америчка револуција заправо покренута да би се очувала институција робовласништва која је у Уједињеном Краљевству, по њој, већ била спорно питање. Социјалистичке критике у томе виде реакционаран став будући да Америчку револуцију сматрају прогресивним догађајем, док је та тежња да се наратив о америчкој историји пише из угла расе навела и Трампову администрацију да у својим последњим данима одговори сопственим Пројектом 1776. Док се критике Пројекта 1619 често тичу схватања о замени идеала историјске истине постмодернистичким причањем прича, треба приметити и да је Пројекат 1776 у журби саставила екстремно десна струја позната као „штраусијанци са Западне обале”, окупљена око труста мозгова *Claremont Institute*.<sup>28</sup> Доктрина те школе, надахнута платонизмом Леа Штрауса [Leo Strauss], тиче се идеје о „племенитој лажии” – потреби за разликом између наратива о историји САД доступног елитама и, управо, *йриче за народ*, која је селективна и пласира се да очува чистоту националног мита, што се схвата као услов одржања хијерархијског поретка.

Међутим, предмет наше дискусије нису КТР и сукоби око америчког мита, већ активности НМК-а унутар ове моралне панике. Већ су Стјуарт Хол [Stuart Hall] и сарадници у студији о моралној паници око пљачки<sup>29</sup> повезали експлозију панике с начином на који држава плива кроз кризу помоћу изградње консензуса, расизма, напада на радничку класу, полицијске активности и заокрета ка ауторитарности. Уједно, пролиферација моралних паника следи неолиберализацију, па ју је могуће схватити као изазвану генералном егзистенцијалном несигурношћу. Томпсон је појачавање моралних паника разумео кроз концепт „друштва ризика” Улриха

27 Културно јесте присутна врста заокрета од постмодерног антиесенцијализма, ка есенцијализацији расе од стране либерала, где „раса” постаје темељ из ког све потиче. Десница ово ни за живу главу не пропушта већ развија наратив о „расизму КТР” (нпр. <https://youtu.be/sCqKrMDExd8>), која „ствара расне тензије” као да расне тензије не потичу од расизма, малтретирања и убиства. Та либерална схватања расе рутински су критикована управо из марксистичког угла (нпр. <https://youtu.be/vqV3ARvuymY>).

28 За дискусију о штраусијанцима окупљеним око института *Claremont* види: <https://know-your-enemy-1682b684.simplecast.com/episodes/unlocked-midnight-in-the-garden-of-american-heroes>.

29 Hall S. et al. (1982) *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, London: The Macmillan Press.



Бека [Ulrich Beck], тј. као појаву која је симптоматична за социјалне „развитке од ширег значаја пре него као [...] неповезане епизоде колективног понашања“.<sup>30</sup> Он набраја, рецимо, померања популације, промене у подели рада и родним улогама, интернет, индустрију културе, конфликте око идентитета, животног стила и морала, али наглашавајући да ти предуслови нису „довољни да доведу до брзог смењивања моралних паника. Треба посматрати акције оних који су произвели и раширили дискурсе који дефинишу ризике и идентификују њихове узроке.“<sup>31</sup>

## АНАТОМИЈА НЕОЛИБЕРАЛИСТИЧКОГ МИСАОНОГ КОЛЕКТИВА

НМК је инкубиран током двадесетих и тридесетих година, али је ово рано организовање прекинуто Другим светским ратом. Централно неолибералистичко удружење, које ће све до смене миленијума играти улогу неолибералистичке интернационале – Друштво Монт Пелерин (ДМП)<sup>32</sup> основано је 1947. године у Швајцарској, иницијативом аустријског економисте Фридриха Хајека [Friedrich Hayek]. Функција организације био је рад на превазилажењу епистемичких и политичких мањкавости *laissez faire* либерализма, који је тада био у кризи, и на изградњи инфраструктуре способне да преведе идеје које је ДМП развијало у утицај на јавно мњење, политику и законе. ДМП је изградило данашњу хијерархијску мрежу и поделу рада унутар скупа департмана и универзитета, политичких фракција, фондација и интелектуалних, пропагандно-лобистичких као и логистичких тинк тенк организација. НМК је у САД окупљен око групе добротворних задужбина.<sup>33</sup> Организације различите намене су обично осниване (или заузимане) иницијативом чланова ДМП, а НМК је данас екосистем организација које спроводе разне акције, израђују моделе за државу, узајамно се испомажу или једне другима додељују награде, те кроз међусобне расколе постављају оквире прихватљивости унутар којих се расправа око политичких питања креће.

Нека битна национална упоришта неолиберализма у САД су *Heritage Foundation*, *American Enterprise Institute*, *Foundation for Economic Education*, *Hoover Institution*, *Acton Institute* и *Mises Institute*, док је добар пример глобалног организовања *Atlas* мрежа, чија је намена размножавање тинк тенкова, а која је повезана с преко 500 организација у око 100 земаља.<sup>34</sup> Посебно значајан чинилац су и фондови породи-

30 Thompson, K. (2005) *Moral Panics*, London: Routledge, p. 134.

31 Исто.

32 ДМП је неурална тачка кроз коју су се главне струје неолиберализма пресецале: аустријска, немачка (ордолиберална) и америчка (вирџинијска и чикашка). За нас су значајни Фридрих Хајек [Friedrich Hayek] (Аустрија и ордолиберализам), Џејмс Бјукенон [James Buchanan] (Вирџинија), Милтон Фридман [Milton Friedman] (Чикаго) и Мареј Ротбард [Murray Rothbard] (амерички економиста аустријске школе).

33 *Bradley Foundation*, *Liberty Fund*, *Lilly Endowment*, *John Templeton Foundation*, *DeVos Foundations*, *Koch Foundations*, *Donors Trust* итд. Филантропија штити наследство и отежава увид у намену новца.

34 Према извештају саме мреже на: <https://www.atlasnetwork.org/partners>.

це Кох (нафтног капитала) међу неолибералима названи кохтопус.<sup>35</sup> Члан ДМП Чарлс Кох [Charles Koch] основао је низ упоришта, или је директор, где спадају нпр. *SATO Institute*, *Reason Foundation* или пак *Mercatus Center* при неолибералистичком *George Mason* универзитету.

НМК је развио своју политичку епистемологију коју је, ослањајући се на Хајекова схватања, сажео Ричард Финк [Richard Fink], Кохов стратег. Он у документу *Structure of Social Change*<sup>36</sup> образлаже процес од три корака: 1) улагање у производњу концепата од стране интелектуалаца, 2) превођење тих концепата у конкретне контексте и намене од стране тинк тенкова, који производе политике и јавно артикулишу бенефите. Како би се политике имплементирале, међутим, потребне су 3) активистичке групе које преузимају предлоге и чине их свима разумљивим, организујући коалиције обичних људи и посебних интереса, неопходне да би се вршио притисак за имплементацију.<sup>37</sup>

## НЕОЛИБЕРАЛИСТИЧКИ МИСАОНИ КОЛЕКТИВ И МОРАЛНА ПАНИКА

Кристофер Руфо [Christopher Rufo], истакнути предводник кампање око КТР, био је стипендиста *Heritage Foundation*, али и поменутог штраусовског *Claremont Institute* (и *Discovery Institute*<sup>38</sup>). Данас је стипендиста *Manhattan Institute*, који је основао Ентони Фишер [Antony Fisher], члан ДМП и Хајеков близак саборац.<sup>39</sup> Како Руфо објашњава: „политичка коректност”, *wokeness*, „култура отказивања”, више нису довољно адекватни термини да би се око њих организовала озбиљна политичка акција, услед чега је постојала потреба за новим означеоцем, његовим речима:

„Успешно смо замрзли њихову робну марку – ’критичку теорију расе’ – уневши је у јавну конверзацију и постепено повећавамо негативне перцепције. На крају ћемо је преокренути у нешто токсично, с обзиром да смештамо сва разноврсна културна лудила у ту брендирану категорију. [...] Циљ је да учинимо да јавност прочита нешто сулудо у новинама и сместа помисли ’критичка теорија расе’. Ми смо декодирали термин и рекодираћемо<sup>40</sup> га како би анектирали читав спектар

35 Реч је о стотинама организација. Неке од њих су: *Citizens for a Sound Economy*, *Americans for Prosperity*, *FreedomWorks*, *The State Policy Network*, *Stand Together*.

36 Доступно на: <https://kochdocs.org/2019/08/19/1996-structure-of-social-change-by-koch-industries-executive-vp-richard-fink/>.

37 Исто, стр. 4.

38 *Discovery Institute* је центар креационизма који се бори против Дарвинове теорије еволуције, али и за „слободно тржиште”.

39 Ентони Фишер је на Хајекову сугестију основао *Atlas* мрежу, као и организацију *Institute of Economic Affairs*, која је играла важну улогу у пружању подршке администрацији Маргарет Тачер.

40 Асоцијација на Стјуарта Хола није случајна, јер десница данас усваја идеје прогресивних покрета. Ту је занимљиво извртање које се тиче Франкфуртске школе. Док се та група интелектуалаца која је позната по свом честом песимизму и одсуству политичке делатности оптужује за заверенички

културалних конструкција које нису омиљене код Американаца. [...] Уколико желите да видите исходе у јавним политикама морате водити кампању јавног убеђивања. [...] Ја сам у основи узео то тело критицизма, спарио га са причама из ударних вести које су биле шокантне и експлицитне и ужасавајуће [и тиме га] претворио у истакнуто политичко питање са јасним зликовцем.”<sup>41</sup>

По Руфовом мишљењу, критичка теорија расе је савршен злочинац, будући да има „конотације сасвим негативне за већину Американаца из средње класе, укључујући и расне мањине, које виде свет као ’креативан’, пре него ’критички’, ’индивидуалан’ пре него ’расан’, ’практично’ пре него ’теоријски’. Речи нанизане у фразу ’критичка теорија расе’ имају конотацију нечега непријатељски расположеног, академског, раздорног, расом опседнутог, отровног, елитистичког, антиамеричког.”<sup>42</sup> По њему, КТР је идеалан означаилац јер то није неки споља примењен пезоратив него етикета коју су представници и представнице КТР сами изабрали.<sup>43</sup> У популистичком маниру Руфо КТР види као *йолийички зјодно име*<sup>44</sup> за наводну идеологију (у случају САД федералне) *елиџе*, против које треба мобилисати *народ*. Елита и народ су мутни појмови у које је могуће по потреби укључити било које класе и који стога омогућавају да се масовни ресантиман усклади са интересима крупног капитала, који финансира мрежу из које Руфо долази. Другим речима, оваква конструкција народног ђавола није мотивисана просто конзервативним циљевима, предизборном кампањом или борбом око јавне перцепције америчке историје, што јесу битни фактори, већ иза ње стоје неолибералистички циљеви који су разрађивани још од оснивања ДМП: „Откључао сам нов терен у културном рату и демонстрирао успешну стратегију [а сада] припремамо стратегију за опсаду институција”, каже Руфо: „Јавне школе воде рат против америчке деце и америчких породица”, којима стога треба „фундаментално право на излаз”.<sup>45</sup>

Када каже „излаз” Руфо заправо мисли на такозване *школске ваучере*. Наиме, циљ акције путем које је Руфо нагло напредовао у каријери је стварање културних предуслова за укидање институције јавног основног школства. Овај циљ, који

---

пројекат успостављања хегемоније, десница је прожета идејом „метаполитике”, коју је развила фашистичка *Nouvelle Droite*, као интерпретацију управо Грамшијеве *теорије културне хегемоније*. Динамика којом се у овом раду бавимо заправо осцилира између таквих идеја и упоредиве тактике утицаја на културу коју је развило ДМП.

41 Meckler, L. (22. May 2022) *Washington Post*, <https://www.washingtonpost.com/education/2021/06/19/critical-race-theory-rufu-republicans/>.

42 Wallace-Wells, B. (18. June 2021) *The New Yorker*, 22. May 2022, <https://www.newyorker.com/news/annals-of-inquiry/how-a-conservative-activist-invented-the-conflict-over-critical-race-theory>.

43 Исто.

44 По Руфоу политичка коректност је стари израз који недовољно сугерише радикалност и инвазивност, *woke* је преширока одредница коју је лако отписати, културу отказивања није лако превести у политички програм, што су бољке које десница по њему може успешно превазићи усвајањем израза КТР.

45 Goldberg, M. (9. November 2021) *The Baltimore Sun*, 22. May 2022, <https://www.baltimoresun.com/opinion/op-ed/bs-ed-op-1110-goldberg-schools-democratis-20211109-hnrffh75vrcz3dpin5zfel4lx1-story.html>.

је формулисан још педесетих од стране ДМП (чему су посебно посвећени били Милтон Фридман и Џејмс Бјукенон), као међукорак, подразумева борбу за „систем ваучера”, презентован као „право на избор школе” (*school choice*). НМК укључује читаву секцију која се бори за то „родитељско право”, иза кога стоји дугорочан пројекат пребацивања трошкова за школовање деце са „порезних обвезника” (читај, са капитала) на родитеље. Како је Фридман говорио: „Наравно, идеалан начин би био да се укине систем јавној школињавања и елиминишу порези којима се за њега плаћа [истакао Г. К.] [...] али то нећете урадити, и стога морате поставити питање који су политички изводљиви начини”.<sup>46</sup> Ваучеризација је изводљив начин<sup>47</sup> који подразумева преусмеравање јавног новца којим се финансира основно образовање у систем ваучера помоћу којих родитељи могу да плате приватну школу по избору или да самостално или на неки други начин школују децу. Тренутно, НМК је прожет уверењем да комбинација пандемије и моралне панике око КТР конституише досад невиђену историјску прилику за убрзавање приватизације основног школства. Према мишљењима из *Heritage* фондације, овај покрет мора да препозна „стално растућу културну поделу у јавним школама као део стратегије за даљи напредак права на избор школе [јер] укључење у културна питања могло би да дефинише проблем за који би ширење права на избор школе било пожељно решење”.<sup>48</sup> *Heritage* је недавно утврдила да постоји патерн по ком родитељи који су подложни моралној паници око КТР показују већу склоност да подрже ваучере, јер им они омогућавају да спасу децу од наводне „радикалне индоктринације”.<sup>49</sup> Услед тога, покрет за приватизацију треба да се усмери на дизање свести о опасностима КТР, јер би се неолиберали тако изборили за подршку родитеља који су неодлучни у том културном рату. *Heritage* је измерила да би услед потпиривања страха око КТР и Пројекта 1619 подршка за ваучере порасла са 49,5% на 53,8%, на шта НМК чека, пројектујући и имплементирајући законе и моделе образовања. У око пола држава у САД постоје форме ваучеризације<sup>50</sup>, а процес се данас убрзава зато што НМК ниже успехе. У Трамповој администрацији, рецимо, секретарка за образовање била је Бетси де Вос [Betsy DeVos], која је представница *Foundation for Excellence in Education, Alliance for School Choice* и *Acton Institute*.<sup>51</sup>

46 Доступно на: <https://www.c-span.org/video/?c4656283/user-clip-friedman-ideal-to-abolish-public-schools>.

47 Фридман је познат баш по таквим начинима, његов предлог је, рецимо, универзални базични доходак, који НМК данас промовише, види: <https://youtu.be/2i2yvQ8gCSI>. Фридман је држао да безусловни приход омогућава приватизацију свих служби и укидање закона о минималној заради.

48 Greene, J. & James, P. Heritage Foundation, 22 may 2022, <https://www.heritage.org/education/report/time-the-school-choice-movement-embrace-the-culture-war>.

49 Исто.

50 По заговарачкој организацији *EdChoice* (<https://www.edchoice.org/>) у више од пола.

51 Де Вос је припадница породице која добрим делом финансира напоре ка приватизацији школства у САД. Њен брат Ерик Принс [Erik Prince], оснивач је злогласног предузећа *Blackwater (Academi)*.

Подаци које је *Heritage* изнела су интензивирали расправе у неолибералистичкој мрежи. По погледима из *Cato Institute*, који су основали Мареј Ротбард и Чарлс Кох, *Heritage* прави грешку позивајући неолиберале да заузму само једну страну у културном рату. Док јесте тачно да борци за „право на избор школе треба да се укључе у културне ратове“, по овом мишљењу, они то треба да учине како би „направили поенту да је свакоме потребан избор“ док би заузимање једне стране непотребно отуђило људе који желе да извуку децу из школа, али из супротних разлога.<sup>52</sup> *Cato* је напорима НМК-а усмереним на приватизацију основног образовања допринео и „мапом рата у јавним школама“<sup>53</sup> коју је покренуо пре панике око КТР, како би показао да јавне школе, које се сматрају за силу националне унификације, заправо *баи заио шио су јавне* стварају конфликте – циљ јавних школа можда јесте „мир и једнакост, али исход је сувише често обрнут“.<sup>54</sup> Излаз су, разуме се, *ваучери*, као систем у којем свако бира своје вредности, а што је по бројкама које НМК презентује<sup>55</sup> омиљено управо код миленијалаца. Тој „науци“ се, наравно, не може веровати, јер је реч о пропагандној акцији усмереној ка генерацији Y, у овом случају кроз омладински SXSW фестивал<sup>56</sup> који спонзорише Кох фондација и где су *woke* теме прошаране убаченим *school choice* панелима, каква је *Millennials Matter: Ed Reformers Need to Hear Us*<sup>57</sup> организације *EdChoice*, коју су основали Милтон Фридман и његова супруга Роуз. „Статистике“ се правдају запажањем да су миленијалци генерација која је искусила „благодати избора“ од апликација за паметни телефон, до гиг предузећа какво је *Uber*, модела који треба увести у основно образовање.

Коју год стратегију да бирају, неолибералистичке организације попут резонантне кутије стимулишу културни рат, да би нудиле тржишно „решење“: „давање могућности избора свакоме окончава потребу да било ко иде у рат, подстичући мир.“<sup>58</sup> Као и обично, НМК карактерише и дискусија шта треба препустити тржишту, а шта треба регулисати кроз метаекономски оквир. Док гласови из *Heritage* заговарају ваучере, али мисле да они сами неће уклонити претњу коју КТР представља по вредности, тј. да се против „налета левице“ треба борити другим средствима, по мишљењу које долази из мреже *Liberty Fund*, предност ваучеризације је управо

52 McCluskey, N. Cato Institute, 23. february 2022. <https://www.cato.org/blog/school-choice-supporters-should-lean-culture-wars-not-warriors>.

53 Доступно на: <https://www.cato.org/public-schooling-battle-map>.

54 Исто.

55 Stringer, K. The 74, 7. march 2019, 22. May 2022, <https://www.the74million.org/article/millennials-are-more-likely-to-support-school-choice-a-sxswedu-panel-reveals-why/>.

56 Организација *Students for Liberty* коју финансирају *Koch* и *Atlas*, а која је активна и у Србији, користи културне ратове као претекст за регрутовање кадра: <https://studentsforliberty.org/north-america/culturewar/>.

57 Доступно на: <https://schedule.sxswedu.com/2019/events/PP93095>.

58 McCluskey, N., нав. дело.

у томе што сама производи конзервативне вредности.<sup>59</sup> Тај став није произвољан, јер судећи по неким мерењима 23%–33% школа које учествују у систему ваучера нису религијске, а има и сајентолошких.<sup>60</sup> Борба „путем других средстава” се одвија, будући да се КТР забрањује широм земље. С обзиром на то да се она не предаје у основним школама, то у пракси значи произвољне листе забрањених тема<sup>61</sup>, тј. настојање да се отежа говор о структури америчког друштва и *осијура њроизводња сукоба*<sup>62</sup>, док је Флорида спорне теме заменила часовима о „жртвама комунизма”.<sup>63</sup> Забрањивање књига је почело да ствара нелагоду, која прети да се акцији обије о главу, па је Руфо развио план за 2022. настављајући „троловање”, али путем појма транспарентности: „[И]спумпаћемо тај аргумент [о цензури] и намамити левицу да се супротстави ’транспарентности’, то ће поставити питање: шта покушавају да сакрију?”<sup>64</sup> То се своди на захтеве да садржаји из школе буду јавно доступни на интернету, па чак и на позиве на камере у школи, а што би, као и сваки *reality show*, завршило у незапамћеним сукобима. *Heritage* не чека, већ промовише експедиције у школе од стране екстремно десних организација, које путем скривених камера настоје да докажу да се „КТР” предаје упркос забранама.<sup>65</sup> По Финковом моделу низ лажних активистичких организација, као што су *Moms for Liberty* или *No Left Turn in Education*, делује по школама док НМК напада просветне синдикате и стимулише синергију паника, стварајући утисак о трулој институцији јавних школа.

Шлепајући се на одјеке сатанске панике које је *QAnon* обновио<sup>66</sup> али и на постојећи сукоб око тога треба ли деца у обданишту и школи да имају сексуално образовање (који се тиче и трансродних питања), Руфо тврди и да су школе постале полигон за *grooming*, праксу кроз коју предаторски педофили припремају децу за

59 Grove, J. Law & Liberty, 22. May 2022, <https://lawliberty.org/why-school-choice-is-the-best-choice/>.

60 Према подацима датим на [https://nces.ed.gov/programs/schoolchoice/ind\\_03.asp](https://nces.ed.gov/programs/schoolchoice/ind_03.asp), и Klein, R. HuffPost, 20. December 2017, 22. May 2022, [https://www.huffpost.com/entry/school-voucher-evangelical-education-betsy-devos\\_n\\_5a021962e4b04e96f0c6093c](https://www.huffpost.com/entry/school-voucher-evangelical-education-betsy-devos_n_5a021962e4b04e96f0c6093c).

61 Рецимо: диверзитет, несвесне предрасуде, друштвена правда, системски расизам, бела надмоћ. Greene, P. Forbes, 29. September 2021, 22. May 2022, <https://www.forbes.com/sites/petergreene/2021/09/29/critical-race-theory-bans-are-expanding-to-cover-broad-collection-of-issues/?sh=6cb58eb45e5d>.

62 То подразумева и регрутовање родитеља у комисије које прегледају уџбенике у потрази за „КТР”, као и успостављање канала кроз које родитељи могу да пријаве „КТР” или туже школу. Стварање сукоба који је могуће каналисати у смеру приватизације је чини се Руфоова главна тежња, о чему сведочи и чињеница да он јавно излаже своје тактичке кораке путем Твитера. Као актер с далеке деснице, Руфо има реакционарну агенду, али његова примарна стратегија није тајновито организовање зарад протурања агенде, већ пре низ медијских трикова усмерених ка стимулисању *полийшка иденитишеша*. Зачарани круг идентитетских сукоба треба да резултује дестабилизацијом јавних институција.

63 Blest, P. Vice, 22. May 2022, <https://www.vice.com/en/article/4awz8m/florida-victims-of-communism-day>.

64 Gaudiano, N. Insider, 8. March 2022, 22. May 2022, <https://www.businessinsider.com/critical-race-theory-curriculum-transparency-christopher-rufo-conservative-school-education-2022-3>.

65 Allen, V. The Daily Signal, 10. May 2022, 22. may 2022. <https://www.dailysignal.com/2022/05/10/hidden-cameras-uncover-how-schools-find-ways-to-teach-critical-race-theory/>.

66 Сатанска паника подразумевала је тврдње да су обданишта полигон за лов на децу за ритуална мучења, док је главна тврдња *QAnon* покрета да елите крију отету децу у подземним тунелима.

злостављање како би избегли затвор, што он, рачунајући на старе предрасуде о хомосексуалцима, повезује са разговорима о ЛГБТ+ темама у учионицама.<sup>67</sup> Његовим речима: „Да бисте стигли до универзалног права на избор школе ви [...] морате да оперишете полазећи од премисе универзалног неповерења у школе.”<sup>68</sup>

То подразумева *свашија*, рецимо, примену Хајекових идеја о несавршености (са)знања на *школске канџине* – које, стиче се утисак, трују децу – уз предлог да се та институција „централног планирања”, замени „висококвалитетним” остацима хране из приватних ресторана.<sup>69</sup>

## УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: ЛЕПО И КОРИСНО

Тоталитарне кантине нас могу засмејати, али чињеница да неолиберали виде саму школу као тоталитарну или пак, како држи *Heartland Institute*, као „последње преостало социјалистичко предузеће”, није тако смешна.<sup>70</sup> Стимулишући сукобе *woke* либерала и конзервативаца, НМК полако напредује ка свом старом дугорочном пројекту уништења саме институције јавног основног школства, не само промовишући школовање од стране родитеља (*home schooling*), већ развијајући и нов пројекат *уберизације* тј. моделе какви су *learning pods* и *microschooling*<sup>71</sup> који демонтирају идеју школе, заобилазећи просветне синдикате увођењем тзв. гиг економије у основно школство. Приватне школе могу да звуче примамљиво кад се замишљају као елитне установе и процењују из угла моралне панике, али оне заправо обично значе интернет презентације, чување деце под изговором учења, „школе-излоге” без лиценце у тржним центрима, алгоритме за учење.<sup>72</sup> Истовремено, уз лобирање, новац који иде у приватне руке умањује буџет за јавно школство. Тај процес „креативне деструкције”, тамо где се одвија, већ је довео до изумирања јавних основних школа.<sup>73</sup> Микрошколе будућности су пак мале приватне установе где се лекције бирају, „аутсорсовано кућно образовање”, слободно од „бирографије,

67 Rogers, K. FiveThirtyEight, 13. April 2022, 22. May 2022, <https://fivethirtyeight.com/features/why-so-many-conservatives-are-talking-about-grooming-all-of-a-sudden/>.

68 Говор доступан на: <https://m.youtube.com/watch?t=2087&v=W8Hh0GqoJcE&feature=youtu.be>.

69 Linnekin, B. Reason, 14. May 2022, 22. May 2022, <https://reason.com/2022/05/14/americas-families-still-revile-usda-funded-school-lunches/>.

70 Blast, J. The Heartland Institute, 1. February 2002, 22. May 2022, <https://www.heartland.org/publications-resources/publications/february-2002-the-year-of-school-vouchers>.

71 Види: <https://spn.org/state-education-reforms/> или <https://www.edchoice.org/school-choice/types-of-school-choice/>. Овај модел (нпр. <https://www.prenda.com/>) подразумева интернет платформе које спајају родитеље с најразличитијим људима који су вољни да школују њихову децу код куће или другде, у малим групама. НМК види затварање јавних школа услед пандемије као шансу за популаризацију гиг школства.

72 Schneider, J. and Berkshire, J. (2020) *A Wolf at the Schoolhouse Door: The Dismantling of Public Education and the Future of School*, New York: The New Press.

73 Gross, A. Vice, 19. december 2016, 22. May 2022, <https://www.vice.com/en/article/a3j5va/school-choice-detroit-betsy-devos>.

стандардизованих тестова и обавезних курикулума”, свака „мотивисана особа може да оснује микрошколу”.<sup>74</sup> Као и ранији неолиберални предлози продати контракултурној *baby boom* генерацији, то личи на слободну децу Самерхила.

Међутим, иза наратива које НМК оптимизује за Y и Z потрошаче, налази се акција која подразумева нешто попут дубоког проширења људске слободе путем новог права на избор да дете, о јавном трошку, упишемо у *ad hoc* „другосрбијанску” или *ad hoc* „Балкан инфо” школу. Ово уједно олакшава и укључење „образовних услуга” које НМК пружа у основни ниво. Кох и Атлас мреже познате су по усмерености на високо образовање кроз институте који испуштају неолибералне идеје у крвоток универзитета и стварају канал кроз који будући неолиберали стижу до позиција<sup>75</sup> и кроз утицај на курикулуме и кадар, због чега у САД постоји и покрет који се бори за декохизацију универзитета.<sup>76</sup> НМК се, међутим, данас окреће нижим нивоима. Екстремно десна организација *PragerU* одустала је од образовне установе и усмерила се на интернет, и сматра да је продуктивније циљати генерацију Z него Y, док њене садржаје промовише и тзв. *PragerFORCE* – 6500 младих, регрутованих из средњих школа и са факултета.<sup>77</sup> Кох оснива експерименталне основне школе, *Bill of Rights Institute* усмерен је и на производњу учитељског кадра, *Institute for Humane Studies* развија и курикулуме, организација *Youth Entrepreneurs* нуди курикулуме јавним школама, пројекти *Yes Every Kid* и *4.0*, теже да преобразе школу, а што тренутно укључује 600 предузетничких подухвата.<sup>78</sup>

Све ово гравитира ка новом наративу о слободи, који се тиче идеје да тоталитарну школу треба растури (unbundle).<sup>79</sup> То значи да функције интегрисане у свежањ звани основна школа треба развезати у безброј малих тржишних услуга које је могуће бирати у складу са уникатним потребама свог детета или, у мање романтичној верзији, вршити флексибилније стратешке инвестиције у „људски капитал”. Такав суверенитет родитеља, тј. суверенитет потрошача је *par excellence* популистичка реторика, јер циља на амерички мит и нове страхове *QAnon* типа. „Растављање и састављање сопства” које неолибералистички појам „људског капитала” имплицира, апелује на антитехнократске фантазије о аутономији и измицању „укалупљивању”, а као и добар део драме око КТР, нови десни идеолошки токови који су захватили генерацију Y нису толико реакција на неолиберализам колико наглашавање његових

74 Према: <https://www.microschoolrevolution.com/founder-article/establishing-your-microschool/>.

75 Такав Атласов пројекат је нпр. Либек, на Факултету политичких наука у Београду, и гласило Талас, који промовишу и ваучере, иако за то у Србији још не постоје услови.

76 <http://www.unkochmycampus.org/>.

77 Види: <https://www.prageru.com/pragerforce>, као и Bowles, N. (4. january 2020) The New York Times, 22. May 2022, <https://www.nytimes.com/2020/01/04/us/politics/dennis-prager-university.html>.

78 Strauss, V. The Washington Post, 22. May 2022, <https://www.washingtonpost.com/education/2019/10/16/koch-network-says-it-wants-remake-public-education-that-means-destroying-it-says-author-new-book-billionaire-brothers/>; Wilkie, C. and Resmovits, J. HuffPost, 16. jul 2014, 22. may 2022. [https://www.huffpost.com/entry/koch-brothers-education\\_n\\_5587577](https://www.huffpost.com/entry/koch-brothers-education_n_5587577).

79 Schneider and Berkshire, нав. дело.



латентних својстава. Они су резултат једне од његових шизми, и то у одговору на *eīалишарно обећање 1968*.<sup>80</sup> Док је Хајек паралелно с прогресивним токовима који су бујали око 1968. прошао кроз културни обрт и развио сопствени пројекат хегемоније не би ли том обећању стао на пут, струје инспирисане Марејом Ротбардом<sup>81</sup> закључиле су да су људске разлике укоренење у биологији и раси, развивши се у данашње *alt-right* „либертаријанство“ и усвајајући успут и субверзивне технике левих покрета које ће прерасти у токсичну интернет културу.<sup>82</sup> То не значи да је данашња ситуација сводива на ту шизму и то присвајање.

Услед све дубље кризе капитализма, али и првих веома благих знакова опоравка аутономне политике радничке класе, неолиберализам и реакционарни трендови све више опажају заједнички интерес. Зато је важно разумети да програм који НМК развија кад је о школству реч, олакшава измицање науци, цивилизацијском наслеђу, подели на цркву и државу, тј. акредитацији и демократском надзору над школством. То је врло битан, а врло занемарен разлог за данашњи савез неолиберализма с новим видовима фашизма, расистичким снагама, креационистима.<sup>83</sup> Штавише, идеја ваучера је и рођена управо као покушај да се избегну процеси секуларизације и расне интеграције у САД.

Милтон Фридман је предложио ваучере 1955.<sup>84</sup> Његови предлози, међутим, најпре нису пролазили, јер је сећање на Велику депресију било живо па и скепса према тржишту велика. Међутим, на југу САД подршка за ваучере била је у порасту, јер су конзервативне елите у њој виделе начин да избегну нове судске наредбе које су браниле раздвајање црне и беле деце у јавним школама. Ваучери су омогућавали да се ти закони заобиђу, а јавне школе које су хтеле да им се повинују губиле су средства и бивале затваране. Фридманов текст објављен је годину дана након што је Врховни суд пресудио против сегрегације, а како је Меклин [MacLean] показала, то није била случајност.<sup>85</sup> Чланови ДМП окупљени око *Foundation for Economic*

80 Slobodian, Q. (2019) Anti-'68ers and the Racist-Libertarian Alliance: How a Schism among Austrian School Neoliberals Helped Spawn the Alt Right, *Cultural Politics*, No. 15 (3), Durham: Duke University Press pp. 372–386.

81 Иако је био члан ДМП, Ротбард је познат као критичар мејнстрим неолиберализма организованог око Хајекове идеје изградње хегемоније кроз елитну (мега)политику, и као развијач идеје „либертаријанског популизма“ који треба директно да апелује на масе. Његове идеје играју улогу у миљеу теорија завере.

82 Исто.

83 Пример је др Мирољуб Петровић (види: <https://youtu.be/8c92Z2BshfE> и <https://youtu.be/gDbsSnJYQOk>), који је као испостава америчког креационизма, основао већ неколико онлајн „универзитета“, који су део америчке организације *Center for Natural Studies*. Креационистички покрет је у САД толико интегрисан у НМК да га, вероватно, треба сматрати његовим саставним делом или бар полунезависним сарадником. Види нпр. ову креационистичку емисију у продукцији неолибералне организације *Hoover Institution*, у којој је похрањена документација ДМП, доступна на: <https://youtu.be/noj4phMT9OE>.

84 Доступно на: <https://miltonfriedman.hoover.org/objects/58044/the-role-of-government-in-education>.

85 MacLean, N. (2017) *Democracy in Chains The Deep History of the Radical Right's Stealth Plan for America*, New York: Penguin.

*Education* и *Volker Fund* подржали су ту сегрегационистичку алатку, јер су у њој видели прилику да протуре програм приватизације који иначе никада не би био јавно прихваћен, јер је био непопуларан, осим међу јужњачким реакционарима. Помоћ је била обострана, јер је ДМП допринело одржању Џим Кроу режима, тако што је поборницима беле доминације који више нису могли да користе отворено расистичке аргументе обезбедило *ијржишине аргументије*, који се нису тицали расе већ су се користили „неутралним” појмовима попут слободе, избора или конкуренције. 1968. ваучери су забрањени као расистички.<sup>86</sup> Тај савез се данас поново успоставља, ако је икада и био заиста раскинут. Конзервативна *cancel culture* у САД ће вероватно наићи на отпор, који ће НМК једнако с осмехом дочекати. Право питање је зато: где се крије истински реакционарна политика? У цензури школске литературе или у пројекту растурања школе?

## ЛИТЕРАТУРА

- Asprem, E. (2020) *The Magical Theory of Politics: Memes, Magic, and the Enchantment of Social Forces in the American Magic War*, *Nova Religio* No. 23 (4), Oakland: University of California Press, pp. 15–42.
- Burgis, B. (2021) *Canceling Comedians While the World Burns*, Winchester: Zero Books.
- Cohen, S. (2002) *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*, London: Routledge.
- Friedman, M. (1955). *The Role of Government in Education*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Hall, S. et. al. (1982) *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, London: The Macmillan Press.
- MacLean, N. (2017) *Democracy in Chains The Deep History of the Radical Right's Stealth Plan for America*, New York: Penguin.
- Mirowski, P. and Plehwe, D. eds. (2009) *The Road from Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London: Harvard University Press.
- Mirowski, P. (2014) *Never let a Serious Crisis go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown*, London: Verso.
- Mladenović, N. (2019) *The Bias of Mediatization: Utopia in Charlottesville*, *Mediatization Studies* No. 3, Lublin: UMCS, pp 69–81.
- Schneider, J. and Berkshire, J. (2020) *A Wolf at the Schoolhouse Door: The Dismantling of Public Education and the Future of School*, New York: The New Press.
- Slobodian, Q. (2019) *Anti-'68ers and the Racist-Libertarian Alliance: How a Schism among Austrian School Neoliberals Helped Spawn the Alt Right*, *Cultural Politics*, No.15 (3), Durham: Duke University Press pp. 372–386.
- Thompson, K. (2005) *Moral Panics*, London: Routledge.

### Ињерней извори

- Allen, V. *The Daily Signal* (podcast by Heritage Foundation), 10. May 2022, 22. may 2022. <https://www.dailysignal.com/2022/05/10/hidden-cameras-uncover-how-schools-find-ways-to-teach-critical-race-theory/>

<sup>86</sup> Фридман, Хајек и Бјукенон ће, међутим, преко пулена НМК-а познатих као *Chicago Boys*, прогурати школске ваучере већ током неофашистичке диктатуре Аугуста Пиночеа [Augusto Pinochet] у Чилеу.

- Blast, J. The Heartland Institute (blog post by the CEO), 1. February 2002, 22. May 2022, <https://www.heartland.org/publications-resources/publications/february-2002-the-year-of-school-vouchers>.
- Blest, P. Vice, 10. may 2022, 22. May 2022, <https://www.vice.com/en/article/4awz8m/florida-victims-of-communism-day>.
- Bowles, N. The New York Times, 4. january 2020, 22. May 2022, <https://www.nytimes.com/2020/01/04/us/politics/dennis-prager-university.html>.
- Fang, L. The Intercept, 10. february 2021, 17. may 2022, <https://theintercept.com/2021/02/10/amazon-alabama-union-busting-koch/>.
- Gaudio, N. Insider, 8. march 2022, 22. May 2022, <https://www.businessinsider.com/critical-race-theory-curriculum-transparency-christopher-rufo-conservative-school-education-2022-3>.
- Goldberg, M. The Baltimore Sun, 9. november 2021, 22. may 2022, <https://www.baltimoresun.com/opinion/op-ed/bs-ed-op-1110-goldberg-schools-democratis-20211109-hnrffh75vrcz3dpin5zfel4lx-story.html>.
- Greene, P. Forbes, 29. september 2021, 22. may 2022, <https://www.forbes.com/sites/petergreene/2021/09/29/critical-race-theory-bans-are-expanding-to-cover-broad-collection-of-issues/?sh=5b6015b95e5d>.
- Greene, J. and James, P. The Heritage Foundation, 9. february, 2022, 22 may 2022, <https://www.heritage.org/education/report/time-the-school-choice-movement-embrace-the-culture-war>.
- Gross, A. Vice, 19. december 2016, 22. May 2022, <https://www.vice.com/en/article/a3j5va/school-choice-detroit-betsy-devos>.
- Grove, J. Law & Liberty, 22. May 2022, <https://lawliberty.org/why-school-choice-is-the-best-choice/>.
- Klein, R. HuffPost, 20. December 2017, 22. May 2022, [https://www.huffpost.com/entry/school-voucher-evangelical-education-betsy-devos\\_n\\_5a021962e4b04e96f0c6093c](https://www.huffpost.com/entry/school-voucher-evangelical-education-betsy-devos_n_5a021962e4b04e96f0c6093c).
- Linnekin, B. Reason, 14. may 2022, 22. May 2022, <https://reason.com/2022/05/14/americas-families-still-revile-usda-funded-school-lunches/>.
- McCluskey, N. Cato Institute, 23. February 2022. <https://www.cato.org/blog/school-choice-supporters-should-lean-culture-wars-not-warriors>.
- Meckler, L. and Josh, D. The Washington Post, 21. June 2021, 22. May 2022, <https://www.washingtonpost.com/education/2021/06/19/critical-race-theory-rufo-republicans/>.
- Rogers, K. FiveThirtyEight, 13. April 2022, 22. May 2022, <https://fivethirtyeight.com/features/why-so-many-conservatives-are-talking-about-grooming-all-of-a-sudden/>.
- Schwartz, Sarah, *Map: Where Critical Race Theory Is Under Attack*, 11. June 2021, 18. May 2022, <https://www.edweek.org/policy-politics/map-where-critical-race-theory-is-under-attack/2021/06>.
- Strauss, V. The Washington Post, 16. October 2019, 22. May 2022, <https://www.washingtonpost.com/education/2019/10/16/koch-network-says-it-wants-remake-public-education-that-means-destroying-it-says-author-new-book-billionaire-brothers/>.
- Stringer, K. The 74, 7. march 2019, 22. May 2022, <https://www.the74million.org/article/millennials-are-more-likely-to-support-school-choice-a-sxswedu-panel-reveals-why/>.
- Wallace-Wells, B. The New Yorker, 18. June, 2021, 22. May 2022, <https://www.newyorker.com/news/annals-of-inquiry/how-a-conservative-activist-invented-the-conflict-over-critical-race-theory>.
- Wilkie, C. and Resmovits, J. HuffPost, 16. jul 2014, 22. may 2022. [https://www.huffpost.com/entry/koch-brothers-education\\_n\\_5587577](https://www.huffpost.com/entry/koch-brothers-education_n_5587577).

ГОРАН КАУЗЛАРИЋ

Goran Kauzarić  
Independent researcher

MORAL PANIC MANAGEMENT – ON THE NEOLIBERAL USE  
OF "CULTURE WARS"

**Abstract:** *What is usually referred to as "culture wars" increasingly determines online and offline ambient, especially after the onset of COVID-19 pandemic, followed by waves of internet-enhanced moral panic. In this paper, we aim to understand the intensification of moral panic not simply as a phenomenon that depends on the inflammatory online fears, the way digital natives or baby boomers use the Internet, or the rise of so-called "populism", but as a dynamic arising from the neoliberal politics itself. Instead of taking for granted that current flammable ambience is the result of a "crisis of neoliberal consensus", this article, through example of the United States, shows that culture wars are not only "cultural", but are a vehicle for neoliberal goals, in this case, the privatization of elementary education.*

**Key words:** *moral panic, culture wars, generation Y/Z, neoliberalism, critical race theory, far right, elementary school*

Рад примљен: 23. 5. 2022. Рад прихваћен: 13. 7. 2022.